

УДК 336.71.078.3

*Г. О. Кришталь, аспірант Державного університету
інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ*

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

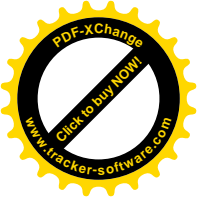
У статті досліджено основні напрями та перспективи євро- інтеграційного розвитку банківського сектора та банківського нагляду України. Обґрунтовано необхідність активної участі Базельського комітету у заходах цих органів щодо удосконалення управління ризиками та банківського нагляду.

Ключові слова: банківський нагляд, Базельський комітет, банківський сектор, капітал, ризики, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Основними завданнями директив Європейського Союзу щодо банківської діяльності та банківського нагляду є перша та друга банківські координаційні директиви, спрямовані на координацію законів, положень та адміністративних заходів щодо діяльності кредитних установ. У широкому розумінні ці директиви дають змогу банкам брати участь у багатьох видах фінансової діяльності на території держав-учасниць: директива власних фондів встановлює вимоги щодо власного фонду для кредитних установ; директива банківського коефіцієнта платоспроможності визначає необхідний коефіцієнт платоспроможності для кредитних установ; директива великої незахищеності передбачає нагляд і контроль за великими ризиками кредитних установ; Друга консолідаційна директива нагляду формулює принципи нагляду за діяльністю кредитних установ на консолідаційній основі. Директива може також застосовуватися стосовно небанківських інвестиційних фірм; директива гарантії вкладів визначає умови захисту інвесторів і вкладників.

У важливості застосування міжнародних стандартів нормативного методу регулювання банківської діяльності та банківського нагляду можна послатися на директиву власних фондів кредитних установ. Її метою є забезпечення послідовності діяльності банківського нагляду щодо кредитних установ, захист заощаджень, поліпшення координації у банківській галузі, а саме: нагляд за основними ризиками та платоспроможністю, які стосуються капіталу, фондів, основних ризиків та кумулятивних пільгових часток і підпорядкованого боргу.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У вітчизняній науковій літературі проблеми Європейського Союзу, Національного банку

України та банківського нагляду досліджують переважно політологи, а наукових праць економістів і фінансистів з цієї проблематики підготовлено ще замало. Серед відомих учених, які займаються цими проблемами, слід відзначити В. Д. Базилевича, М. І. Зверкова, В. І. Міщенко, І. О. Лютого, І. А. Шумило, К. Е. Раєвського, А. П. Яценюка та інших. Однак, враховуючи складність проблеми, на нашу думку, потрібні додаткові та ґрунтовні дослідження як теоретиків, так і практиків. Насамперед щодо розгляду проблем адаптації НБУ та банківського нагляду до правил і вимог Європейського Союзу.

Мета статті полягає у визначенні основних напрямів, принципів і підходів, які формують розвиток банківського нагляду відповідно до вимог Європейського Союзу, та розробленні пропозицій щодо реалізації основних положень Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з директивою банківського коефіцієнта платоспроможності кредитних установ Європейська Співдружність прийняла загальну законодавчу структуру стосовно оцінки ризиків та банківського нагляду. Встановлення відповідного співвідношення платоспроможності відіграє провідну роль у нагляді за діяльністю кредитних установ. Ця директива створює загальний стандарт для власних фондів, платоспроможність яких визначається відповідно до ступеня кредитного ризику.

Директива містить класифікацію пунктів балансу за чотирма рівнями ризику: повний ризик, середній ризик, ризик нижче середнього та низький ризик. Окрім того, ця директива регулює застосування різних видів пунктів балансу, які пов'язані з відсотками та курсами обміну іноземної валюти, розглядає питання банківського нагляду. Для того, щоб банківський нагляд на консолідаційному рівні був ефективним, він має застосовуватися до всіх держав-учасниць і всіх банківських груп, включаючи аналогічні товариства, які не є кредитними установами. Важливо зазначити, що директива пояснює та уточнює методи, які можуть бути використані для належного банківського нагляду, який забезпечує, відповідно до банківського законодавства в Україні, реалізацію інтересів та захист прав громадян, оскільки вони є економічно та інформаційно стабільними клієнтами банків у ринкових умовах. Підтвердженням сприйняття Україною важливих європейських стандартів у банківській сфері, застосування єдиних методів правового регулювання банківських правовідносин є Указ Президента України "Про комплексні заходи щодо оздоровлення банківської системи на 1999–2000 роки" від 23 січня 1999 р. № 44/99 [5].

В Україні як банківські, так і небанківські фінансові установи – страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, довірчі товариства, лізингові і факторингові компанії функціонують

в умовах майже повної відсутності єдиної довготривалої політики і реального оперативного впливу держави на процеси їх розвитку і становлення. Основна причина – відсутність цілісної системи регулювання та нагляду за їх діяльністю. На сьогоднішній день відсутність відповідної системи регулювання на різних ринках фінансових послуг створює умови для так званого “регулятивного арбітражу”, що дозволяє багатьом фінансовим інститутам уникнути виконання регулятивних вимог шляхом відтоку капіталу з більш регульованого сектора в менш регульований. Тому оптимальним для України було б рішення про утворення фундаментального, якісного, ефективного та незалежного органу банківського регулювання та нагляду, який повинен наблизити українські фінансові ринки до європейських стандартів, що в свою чергу дозволить підвищити стабільність, прозорість фінансових ринків, а також збільшити довіру інвесторів та населення.

Винятково важливе значення для розвитку міжнародних економічних зв'язків України має співробітництво у валютно-фінансовій сфері з метою забезпечення необхідних умов для взаємних валютних розрахунків, платежів, кредитування тощо. Щодо фінансових питань в угодах, які укладаються ЄС із новими державами, то всі вони визначають, що поточні платежі, пов'язані з виконанням таких угод, здійснюються вільно. Рух капіталу, пов'язаний з інвестиціями у своїх країнах і таких, що дозволяються цими угодами, є також вільним. Забороняється запровадження нових валютних обмежень за умови збереження права на заходи щодо підтримки платіжного балансу відповідної країни і спеціальних застережень з боку кожної сторони; сторони погоджуються провести переговори про свободу руху капіталу в майбутньому. Угоди не зобов'язують повністю лібералізувати рух капіталів.

Визначальними орієнтирами у приведенні законодавства України відповідно до принципів і норм європейського права повинні бути:

- встановлення переліку домовленостей міжнародного характеру, які мають чинність для України;
- вдосконалення правових основ укладення, виконання та денонсації європейських договорів за участю України;
- забезпечення відповідності внутрішньодержавних нормативно-правових актів чинним міжнародно-правовим зобов'язанням України;
- створення належного механізму впровадження міжнародно-правових зобов'язань України в національне законодавство.

Після набуття Україною членства в Раді Європи, вона повинна привести відповідно до європейських стандартів ряд існуючих законів і прийняти понад 30 нових, що сприяли б реальному входженню нашої держави до правового простору цієї організації.

Положення Угоди про партнерство і співробітництво України з Європейським Союзом повинні становити основу відповідної програми гармонізації законодавства України, НБУ та банківського нагляду України з європейською правовою системою. Що стосується питання визначення складових процесу гармонізації, певну допомогу може надати досвід зближення законодавства асоційованих з ЄС країн Центральної та Східної Європи, зокрема рекомендації так званої "Білої книги" ЄС, про підготовку цих країн до вступу в цю організацію.

Процес наближення банківської сфери та банківського нагляду стосується насамперед таких завдань: узгодження українських банківських законів із законами ЄС; нові рішення в грошовій політиці, які необхідні для виконання критеріїв, визначених Маастрихтською угодою: стабілізація цін, стабілізація довго- і середньострокових відсоткових ставок, визначений рівень дефіциту державного бюджету; реструктуризація і модернізація банківської системи.

Адаптація банківського законодавства України та банківського нагляду до відповідного законодавства ЄС передбачає поступове приведення відповідно до європейських стандартів нормативних актів Національного банку України. Спрямування України на інтеграцію може прискорити процес проведення реформ в економіці для створення необхідних передумов переходу до вищого ступеня інтеграційних процесів. Основними цілями галузевої програми інтеграції України до ЄС у банківській сфері є сприяння розвитку відносин між Україною та ЄС у створенні основ взаємовигідного банківського та фінансового співробітництва, спрямованого на сприяння інтеграції України у загальноприйнятій системі взаєморозрахунків і забезпечення змін у розвитку банківських та фінансових послуг, зокрема у зв'язку із введенням євро, розвиток спільного ринку кредитних ресурсів, зміцнення валютно-грошової системи України, поступове зближення політики України з політикою європейської валютної системи, гармонізація українського банківського законодавства з законодавством ЄС [2].

Завданнями галузевої програми НБУ та банківського нагляду є: створення і запровадження нового покоління системи міжбанківських електронних платежів; сприяння поширенню в Україні масових платежів за допомогою національних пластикових карток; створення бази даних банківського нагляду; запровадження ефективної, підтриманої відповідними розрахунками системи гарантування внесків фізичних осіб у комерційних банках; розроблення положень про порядок формування і використання банками резервів на покриття ризиків від проведення валютних інвестиційних, фондових операцій тощо; здійснення заходів

щодо функціонування євро, зокрема макроекономічного аналізу потенційного впливу на український ринок.

У березні 2009 року Базельський комітет з банківського нагляду оголосив, що рівень капіталу в банківській системі потребує посилення, щоб підвищити її стійкість до майбутніх економічних і фінансових стресів. Це має бути досягнуто шляхом комбінації заходів, таких як запровадження стандартів для сприяння побудові буферів капіталу, що може бути задіяно у періоди стресів, підвищення загального рівня та якості банківського капіталу, поліпшення покриття ризиків капіталом та впровадження додаткових заходів. Посилення механізму капіталізації у світі таким чином покращить довіру та закладе основу для більш надійної банківської системи.

При визначенні політики реагування на фінансову кризу необхідно займатися як проблемами найближчого майбутнього, пов'язаними з ослабленням економічного й фінансового стану, так і довгостроковими проблемами структури регулювання та нагляду. Ці два напрямки пов'язані між собою, необхідно ретельно управляти переходом від нинішніх заходів до більш стійкої довгострокової основи.

Базельський комітет почав і буде надалі застосовувати для одержання більш надійного механізму нагляду й регулювання для банківського сектора. Така система повинна мати чотири основні компоненти:

- 1) сильний регулятивний капітал;
- 2) чіткі стандарти для банківської ліквідності;
- 3) поліпшені системи управління ризиками, корпоративної організації й контролю;
- 4) поліпшення прозорості.

Капітал є необхідною умовою для стабільності банківської системи, але сам по собі не є достатнім. Не менше значення має сильна основа ліквідності. Багато банків, які мають у своєму розпорядженні адекватний рівень капіталу, виявилися в скрутному становищі через те, що вони не управляли розсудливо своєю ліквідністю.

У відповідь на ці недоліки Базельський комітет у вересні 2008 р. випустив документ “Принципи ефективного управління ризиком ліквідності й контролю”. Це стало важливим кроком на шляху встановлення нового світового стандарту надійності стосовно того, що являють собою надійний вимір ризику ліквідності, його управління й контроль. Але це був лише перший крок. Наступний крок полягає в тому, щоб стежити за здійсненням цих принципів, і НБУ намагається запровадити в дію процес, щоб робити саме це. Необхідно розробити оптимальні (еталонні) значення, інструменти й показники, які керівники можуть використати

для просування більш послідовних, однорідних стандартів ліквідності для транснаціональних банків [3].

Побудувавши на основі наглядового процесу Базеля II – Основи 2 – для покращення якості управління ризиками й практики нагляду, у минулому році Базельський комітет опублікував для обговорення додаткові вказівки за Основою 2. Метою даних вказівок є подолання недоліків у практиці управління ризиками, виявлених у результаті кризи, які в багатьох випадках є симптомами більш фундаментальних вад у структурах управління у фінансових установах. Комітет посилюватиме свої наглядові вказівки й зв'язки із процесом аналізу Основи 2. Він зосереджує увагу на корпоративному устрої й управлінні ризиками в масштабі всієї установи; охопленні ризику позабалансових експозицій і сек'юритизації; більш ефективному управлінні ризиками концентрації; створенні стимулів для більш ефективного управління ризиками й прибутком протягом довгострокового періоду, у тому числі практики винагороди.

Крім того, банківська система України повинна просуватися в напрямку макропруденційного підходу до нагляду. У рамках Базельського комітету підкреслювалося на необхідності зосередити нагляд не тільки на надійності окремих банків, але й на завданнях більш широкої фінансової стабільності.

Одним з основних факторів посилення кризи є відсутність прозорості відносно характеристики ризиків установ і структурованих продуктів. Крім того, процес оцінювання цих продуктів найчастіше має неточності. Відсутність прозорості щодо характеристики ризиків продуктів і фінансових установ призвела до масового згортання операцій інвесторами й контрагентами, що ще більше посилює процес делевериджу (зменшення фінансового важеля).

Щоб сприяти пом'якшенню цієї поведінки, третя основа в рамках Базеля II – ринкова дисципліна – встановлює ряд необхідних вимог до розкриття інформації, які доповнюють дві інші основи Базеля II. Це дозволить учасникам ринку оцінити достатність капіталу банку на основі ключових компонентів інформації про сферу застосування, капітал, експозиції ризику й процес оцінки ризиків. Пропозиції Комітету щодо поліпшення Основи 3 зосереджені на розкритті інформації, пов'язаної із сек'юритизацією, позабалансовими експозиціями й торговельними операціями. Пропозиції про розширення вимог до розкриття інформації допоможуть уникнути повторення невизначеності ринку щодо міцності банківських балансів, пов'язаної з їхніми операціями на ринках капіталу.

Висновки. Разом узяті, недавні й заплановані ініціативи Базельського комітету повинні сприяти більшій надійності банківського сектора й обмеженню ризику того, що слабкість банків збільшить потрясіння фінансового й реального секторів. Оскільки заходи щодо України передбачають далекоглядні наслідки і амбіційні, їх потрібно буде здійснювати поступово протягом розумного строку. Зусилля Базельського комітету повинні здійснюватися в більш широкому контексті досягнення правильного балансу між масштабами й глибиною регулювання. Відсутність належного регулювання небанківських видів діяльності на фінансовому ринку означає, що в банківському секторі будемо просто “натягувати струну”, а діяльність переміщуватиметься в інші сфери.

Список літератури

1. Геєць, В. Іноземний капітал у банківській системі України [Текст] В. Геєць // Дзеркало тижня. – 2006. – № 26.
2. Матеріали Міжнародного центру перспективних досліджень [Електронний ресурс] / за ред. О. Шуило. – Режим доступу : www/isps.com.ua.
3. Матеріали сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
5. Про комплексні заходи щодо оздоровлення банківської системи на 1999–2000 роки [Текст] : Указ Президента України від 23 січня 1999 р. № 44/99.

Summary

Investigational basic directions and prospects of euro of integration development of bank sector and bank supervision of Ukraine. Grounded a necessity of active voice of Bazel'skogo of committee is for the measures of these organs on the improvement of management and bank supervision risks.

Отримано 09.02.2011